

Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesi Örneği

Şenol Demirci^{ORCID}, Özgür Uğurluoğlu^{ORCID}

Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetim, Ankara, Türkiye

Şenol Demirci, Arş. Gör.
Özgür Uğurluoğlu, Doç. Dr.

İletişim:

Arş. Gör. Şenol Demirci
Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetim, Ankara, Türkiye
Tel: +90 312 297 63 56
E-Posta: senoldemirci@gmail.com

Gönderilme Tarihi : 07 Eylül 2018
Revizyon Tarihi : 07 Eylül 2018
Kabul Tarihi : 20 Eylül 2018

ÖZET

Amaç: Çalışmada bir kamu hastanesinde, hekim, hemşire ve diğer hastane personelinin sözel, fiziksel ve cinsel şiddetle karşılaşma oranları, şiddet kaynakları, şiddetin etkileri, şiddet ile başa çıkma yöntemlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma Planı: Tanımlayıcı türde olan bu çalışmanın örneklemini, 1 Kasım-31 Aralık 2017 tarihleri arasında Ankara'da faaliyet gösteren bir kamu hastanesinde çalışan 104 hekim, 93 hemşire ve 150 diğer hastane personeli toplam 347 sağlık çalışanı oluşturmuştur. Katılımcılara maruz kaldıkları şiddeti değerlendiren bir anket formu uygulanmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan hekimlerin %96,2'sinin sözel şiddete, %9,6'sının fiziksel şiddete ve %16,3'ünün cinsel şiddete; hemşirelerin %95,7'sinin sözel şiddete, %16,1'inin fiziksel şiddete ve %26,8'inin cinsel şiddete; diğer hastane personelinin ise %80,7'sinin sözel şiddete, %4,7'sinin fiziksel şiddete ve %10'unun cinsel şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Hekim, hemşire ve diğer hastane personelinin şiddet ile başa çıkmak için genellikle herhangi bir şey yapmamayı tercih ettiği belirlenmiştir. Hekim, hemşire ve diğer hastane personelinin en fazla şiddet gören grubun hemşireler olduğu saptanmıştır. Hastaların en fazla hekimlere sözel şiddet uyguladığı, hekimlerin ise en fazla hemşirelere cinsel şiddet uyguladığı belirlenmiştir.

Sonuç: Hekim, hemşire ve diğer hastane personeline yönelik sözel, fiziksel ve cinsel şiddet oranlarının yüksek olduğu, özellikle sözel ve cinsel şiddete maruz kalmada meslek grupları arasında en riskli grubun hemşireler olduğu belirlenmiştir. Şiddet kaynağı olarak hasta ve hasta yakınlarından sonra hekimlerin geldiği tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddete karşı kamu, sivil toplum örgütleri ve medyanın birlikte hareket etmesi, yasal önlemlerin artırılması önerilebilir.

Anahtar sözcükler: Hekim, hemşire, diğer hastane personeli, şiddet

VIOLENCE AGAINST HEALTH WORKERS: AN EXAMPLE OF A PUBLIC HOSPITAL

ABSTRACT

Objective: In this study, it was aimed to determine the rates of verbal, physical and sexual violence, sources of violence, effects of violence, methods of coping with the violence of physicians, nurses and other hospital personnel in a public hospital.

Study Design: The sample of this descriptive study was composed of 347 health workers, 104 physicians, 93 nurses and 150 other hospital personnel working in a public hospital operating in Ankara between 1 November and 31 December 2017. A questionnaire form was applied to assess the violence experienced by the participants.

Results: It was found that 96.2% of physicians were exposed to verbal violence, 9.6% physical violence and 16.3% sexual violence; 95.7% of nurses were exposed to verbal violence, 16.1% physical violence and 26.8% sexual violence; while other hospital staff 80.7% of them were exposed to verbal violence, 4.7% physical violence and 10% sexual violence. It has been determined that physicians, nurses and other hospital personnel generally prefer not to do anything to cope with violence. Physicians, nurses and other hospital personnel were found to be the most violent group towards nurses. It was determined that the patients gave the most verbal violence to physicians and the physicians had the most sexual violence against nurses.

Conclusion: It was determined that verbal, physical and sexual violence rates for physicians, nurses and other hospital personnel were high, and nurses were the most risky group among occupational groups, especially for verbal and sexual violence exposure. Physicians were found to be the source of violence after patients and their relatives. It may be proposed that public, non-governmental organizations and the media act together to increase legal measures against the violence that health workers are exposed.

Keywords: Physician, nurse, other hospital personnel, violence

İnsanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan şiddet, dünya üzerindeki tüm varlıkları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen problemlerin başında gelmektedir. Şiddetin en tahrip edici etkisine aynı zamanda şiddetin oluşuma neden olan insan, maruz kalmaktadır. Ev, okul, iş yeri gibi birçok sosyal alanda karşılaşılan şiddet eylemleri, günlük yaşamın bir parçası haline dönüşmüş durumdadır (1). Her yıl bir milyondan fazla insan kendine ya da topluma yönelik şiddet olaylarının sonucu olarak hayatını kaybetmektedir. Çok daha fazlası ise ölümcül olmayan şiddet olaylarından sakat kalmakta ya da yaralanmaktadır. Özellikle dünya genelinde 15-44 yaş grubundaki bireylerin, ölüm nedenlerinin başında şiddet gelmektedir (2).

Şiddetin iş alanları üzerindeki etkisi incelendiğinde, hizmet sektöründe yer alan mesleklerin; eğitim sektöründe çalışanların, sosyal hizmet çalışanlarının ve sağlık çalışanlarının en riskli grubu oluşturduğu tespit edilmiştir (3). Hizmet sektörü özelinde ise sağlık çalışanlarının diğer meslek gruplarıyla kıyaslandığında 16 kat daha fazla risk altında olduğu bulunmuştur (4). Sağlık çalışanlarının hizmet sektöründeki diğer mesleklere kıyasla çok fazla risk altında olmasının nedenleri arasında; çok farklı görevlerin yer aldığı karmaşık bir organizasyon içerisinde yer almaları, sağlık durumundan ötürü öfkeli, sinirli ve sıkılmış hastalara ve kötü haber almış hasta yakınlarına hizmet vermeleri, medyada çarpıtıcı haberlerin yapılması, çalışanlar arasındaki iç çekişmeler ve birbirlerine uyguladıkları psikolojik baskılar yer almaktadır (5).

Sağlık çalışanlarına şiddet, hasta, hasta yakını, sağlık kuruluşunda çalışan diğer çalışanlar ya da herhangi bir bireyin sağlık çalışanına fiziksel şiddet uygulaması, tehdit edici davranışlar sergilemesi, sözlü şiddette bulunması, cinsel içerikli eylemlerde bulunması gibi eylemleri içeren sağlık çalışanını risk altına sokabilecek, ruhsal veya bedensel sağlığında ciddi sorunlara neden olabilecek her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır (6). Sağlık çalışanlarına şiddet uygulayanlar arasında başta hasta ve hasta yakınları olmak üzere, hekimler, hemşireler ve diğer hastane personeli yer almaktadır (7). Hasta ve hasta yakınlarının sağlık çalışanlarına sözel, fiziksel ve cinsel şiddet uyguladığı, sağlık çalışanlarının birbirlerine çoğunlukla sözel ve cinsel şiddet uyguladığı yürütülen çalışmalar sonucunda belirlenmiştir (8, 9).

Şiddete maruz kalan sağlık çalışanları; travma, travma sonrası rahatsızlıklar, fiziksel rahatsızlıklar ve uzun dönemli psikolojik rahatsızlıklarla karşılaşmaktadır (10). Özellikle tedavi edilemeyen psikolojik rahatsızlıklar

sonucunda sağlık çalışanının, uzun dönemde performansında ve iş tatmininde düşüş meydana gelmekte ya da sağlık çalışanı aynı bölümde işe devam etmeme, çalışma veriminde düşüş veya işi bırakma gibi davranışlar sergilemektedir (10).

Sağlık kurumlarında yapılan şiddet çalışmalarında örnekleme daha çok hekim ve hemşirelerin oluşturduğu ve şiddet kaynağı olarak sıklıkla hasta ve hasta yakınları alınarak araştırmalar yürütüldüğü belirlenmiştir. Sağlık çalışanlarının genelini kapsayan ve şiddet kaynağı olarak kurumdaki çalışanların tamamını değerlendirmeye alan az sayıda çalışma (9, 11) bulunduğu için bu kapsamda yürütülecek bir çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda sağlık kurumlarında artan şiddet vakaları bu konu üzerinde çalışmaların yapılmasını ve bu sorunu çözecek çözüm yolları üretilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenlerden bu çalışmada; hekim, hemşire ve diğer hastane personelinin sözel, fiziksel ve cinsel şiddetle karşılaşma oranları, şiddet kaynakları, şiddetin etkileri, şiddet ile başa çıkmak için sağlık çalışanlarının başvurdukları yöntemlerin belirlenmesi ve şiddeti önlemeye yönelik çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

Gereç ve yöntem

Araştırmanın yeri ve zamanı

Araştırma tanımlayıcı türde olup, 01.11.2017-31.12.2017 tarihleri arasında Ankara'da bir kamu hastanesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın öncesinde Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul izni alınmıştır. Veri toplama işlemine başlanmadan önce uygulamanın yürütüldüğü hastane başhekimliğinden gerekli izinler sağlanmıştır.

Araştırmanın evren ve örnekleme

Araştırma evrenini, çalışmanın yürütüldüğü hastanedeki, 01.11.2017-31.12.2017 tarihleri arasında çalışmakta olan 850 hekim, 701 hemşire ve 1236 diğer hastane personeli toplamda 2787 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Evrendeki kişi sayısının bilindiği durumlarda, evreni yeterince temsil edebilecek örneklem büyüklüğü hesaplanabilmektedir. Evreni temsil edebilir bir örneklem büyüklüğü hesaplanması için p ve q (olayın gerçekleşme ve gerçekleşmeme olasılığı) değerleri 0,5, d örnekleme hatası 0,05, t belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosuna göre alınan değer 1,96 alınarak formüle yerleştirildiğinde örneklem büyüklüğü 338 olarak bulunmuştur. Araştırmanın yapılacağı evrendeki hekim, hemşire ve diğer hastane personelinin sayısı

bilindiğinden, her grubun eşit şekilde temsil edilebilmesi ve oluşturulacak örneklemin evreni yeterince temsil edebilmesi için tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (12). Tabakalı örnekleme yöntemine göre 103 hekim, 85 hemşire ve 150 diğer hastane personeli olmak üzere toplam 338 sağlık çalışanına ulaşılmaması gerektiği belirlenmiş olup, anketlerin uygulanması sonucunda 104 hekim, 93 hemşire ve 150 diğer hastane personeline ve toplam da 347 sağlık çalışanına ulaşılmıştır.

Veri toplama aracı

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formunda yer alan 9 sosyo-demografik sorunun yanında 42 madde ile sağlık çalışanlarına yönelik sözel, fiziksel ve cinsel şiddet değerlendirilmektedir. Sosyo-demografik bilgilerin yer aldığı bölümde katılımcılara yönelik; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, medeni durum, sağlık sektöründe toplam çalışılan süresi ve aylık gelir ile ilgili sorular yer almaktadır. Sözel, fiziksel ve cinsel şiddet bölümünde; Amerikan Tıp Derneğinden alınan veriler ve literatür taraması sonucu Çelik ve Çelik (2007) ve Çelik ve diğerleri (2007) tarafından oluşturulmuş anket formu kullanılmıştır (13, 14). Anket formu sırasıyla sözel, fiziksel ve cinsel şiddet olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Üç alt başlıkta da, sırasıyla maruz kalınan sözel, fiziksel ve cinsel şiddetin kaynakları, iş, aile ve sosyal yaşam üzerindeki etkileri, fiziksel ve ruhsal etkileri, şiddetle başa çıkma yöntemleri ve şiddet sonucunda meydana gelen durumlarla ilişkili sorular yer almaktadır.

Verilerin analizi

Verilerin analiz edilmesinde SPSS Versiyon 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programından yararlanılmıştır. Niteliksel veriler ve sürekli değişkenlerin sunumunda çapraz tablolar kullanılmış olup, ortalama±standart sapma, frekans ve yüzdelerden yararlanılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 1), %74,6'sının (n=259) kadın katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Sağlık çalışanlarının çoğunluğunun 30 yaş ve üstü (%67,4), evli (%64,3), lisans mezunu (%56,5), 3000 ve üstü gelire sahip (%82,7) olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %30'unun hekim, %26,8'inin hemşire ve %43,2'sinin diğer hastane personelinin olduğu ve sağlık çalışanlarının %66,9'unun sağlık sektöründe toplam çalışma süresinin 6 yıl ve üzerinde olduğu saptanmıştır. Sağlık çalışanlarının yaş ortalaması 35,14±8,104, sağlık sektöründeki ortalama çalışma süreleri 11,80±8,737 bulunmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik özellikleri

Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	259	74,6
Erkek	88	25,4
Yaş		
29 yaş ve altı	113	32,6
30-39	140	40,3
40 yaş ve üstü	94	27,1
Medeni Durum		
Evli	223	64,3
Bekar	124	35,7
Eğitim		
Lise-Önlisans	57	16,4
Lisans	196	56,5
Lisansüstü	94	27,1
Gelir		
1000-2999	60	17,3
3000-3999	167	48,1
4000-4999	49	14,1
5000 ve üstü	71	20,5
Meslek		
Hekim	104	30,0
Hemşire	93	26,8
Diğer Hastane Personeli*	150	43,2
Sağlık Sektöründe Toplam Çalışma Süresi		
5 yıl ve daha az	115	33,1
6-16 yıl	137	39,5
17 yıl ve üstü	95	27,4

* Diğer hastane personelinin içerisinde; idari personel, diyetisyen, eczacı, psikolog, fizyoterapist, odyolog, dil ve konuşma terapisti, sağlık memuru, tıbbi tekniker, paramedik, biyolog, radyoloji teknikeri, tıbbi sekreter, tıbbi görüntüleme teknikeri, sosyal hizmet uzmanı ve laboratuvar teknisyeni yer almaktadır.

Tablo 2'de hekimlerin maruz kaldıkları şiddetin türü, şiddet eylemleri ve kaynaklarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılan hekimlerin %96,2'sinin en az bir kez diğer hekimler, hemşireler, diğer hastane personeli, hasta ve hasta yakınlarının birinden sözel şiddet, %9,6'sının fiziksel şiddet ve %16,3'ünün cinsel şiddet gördüğü tespit edilmiştir. En çok maruz kalınan sözel şiddet eylemlerinin %92,3 ile bağırlıma ve %68,7 ile uygunsuz bir şekilde kötü/kaba/düşmanca davranılma olduğu saptanmıştır. Hekimlerin %89,4'ünün en çok hastalar tarafından sözel şiddete maruz kaldığı bunu sırasıyla, %84,6 ile diğer hekimler, %82,7 ile hasta yakınları, %41,3 ile hemşireler ve %23,1 ile diğer hastane personelinin takip ettiği belirlenmiştir. Fiziksel şiddet açısından değerlendirildiğinde

Tablo 2. Hekimlerin maruz kaldıkları sözel, fiziksel ve cinsel şiddet kaynakları (n=104)

Şiddet Türleri ve Kaynakları	Diğer Hekimler Sayı (%)	Hemşireler Sayı (%)	Diğer Hastane Personeli Sayı (%)	Hastalar Sayı (%)	Hasta Yakınları Sayı (%)	Genel Sayı (%)
A. Sözel Şiddet	88 (84,6)	43 (41,3)	24 (23,1)	93 (89,4)	86 (82,7)	100 (96,2)
Size bağırılması	72 (69,2)	19 (18,3)	12 (11,5)	88 (84,6)	82 (78,8)	96 (92,3)
Size küfredilmesi	15 (14,4)	0 (0,0)	3 (2,9)	41 (39,4)	35 (33,7)	49 (47,1)
Küçük düşürülmeniz veya aşağılanmanız	55 (52,9)	14 (13,5)	7 (6,7)	45 (43,3)	41 (39,4)	70 (67,3)
Size uygunsuz bir şekilde kötü/kaba/düşmanca davranılması	66 (63,5)	37 (35,6)	20 (19,2)	76 (73,1)	68 (65,4)	93 (89,4)
Hakkınızda kötü niyetli dedikodular yayılması	40 (38,5)	19 (18,3)	9 (8,7)	28 (26,9)	20 (19,2)	53 (51,0)
B. Fiziksel Şiddet	1 (1,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	7 (6,7)	8 (7,7)	10 (9,6)
Fiziksel zarar verilmeye tehdit etme	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4 (3,8)	6 (5,8)	7 (6,7)
Fiziksel olarak zarar verilme	1 (1,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	5 (4,8)	6 (5,8)	7 (6,7)
C. Cinsel Şiddet	13 (12,5)	1 (1,0)	3 (2,9)	5 (4,8)	4 (3,8)	17 (16,3)
İstenilmeyen cinsellikle ilgili şakalar, fıkralar, sorular ya da sözler	9 (8,7)	1 (1,0)	3 (2,9)	1 (1,0)	1 (1,0)	11 (10,6)
İmalî şekilde (davet edici) yapılan kaş, göz, el ve yüz hareketleri	4 (3,8)	0 (0,0)	0 (0,0)	3 (2,9)	2 (1,9)	7 (6,7)
İstenilmeyen dışarı çıkma teklifleri	4 (3,8)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (1,0)	2 (1,9)	5 (4,8)
İstenilmeyen mesajlar, telefonla aramalar	3 (2,9)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (1,0)	1 (1,0)	3 (2,9)
Bir kişinin vücudunun herhangi bölgesini cinsel yönden manalı bir şekilde teşhir etmesi	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (1,0)	1 (1,0)
Vücudunuza herhangi bir kişinin elle temas etmesi, dokunması	2 (1,9)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	2 (1,9)

çalışmaya katılan hekimlerin %6,7'sinin hastalar ve %7,7'sinin hasta yakınları tarafından şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin %12,5'inin diğer hekimlerden cinsel şiddete maruz kaldığı, hekimlerin meslektaşlarından en sık karşılaştığı cinsel şiddet eyleminin ise cinsellikle ilgili şakalar, fıkralar, sorular ya da sözler olduğu belirlenmiştir.

Şiddetin hekimler üzerindeki etkileri incelendiğinde (Tablo 3), sözel şiddete maruz kalan hekimlerin %88'i, fiziksel şiddete maruz kalanların %90'ı ve cinsel şiddete maruz kalanların %41,2'sine göre en çok karşılaşılan etkinin kızgınlık olduğu belirlenmiştir. Sözel şiddete maruz kalan hekimlerin %83'ünün ve fiziksel şiddete maruz kalan hekimlerin tamamının çalışma veriminde azalma meydana geldiği ve sözel şiddetle karşılaşan hekimlerin %59'unun ve fiziksel şiddetle karşılaşanların %70'inin mesleği bırakmayı düşündükleri tespit edilmiştir. Olumsuz etkilere yönelik verilen cevaplar değerlendirildiğinde şiddetin sağlık çalışanlarının en çok iş yeri ve ruhsal sağlıklarını etkilediği saptanmıştır.

Çalışmaya katılan hekimlerin maruz kaldıkları şiddetle başa çıkmak için başvurdukları yöntemler değerlendirildiğinde; sözel şiddete maruz kalan hekimlerin %85'inin, fiziksel şiddete maruz kalanların %90'ının ve cinsel şiddete maruz kalanların %76,5'inin maruz kaldıkları şiddetle başa çıkmak için hiçbir şey yapmamayı tercih ettikleri saptanmıştır. En çok cevap verilen diğer başa çıkma yöntemlerinin

Tablo 3. Hekimlerin maruz kaldıkları şiddet türlerinin olumsuz etkileri

Olumsuz Etkiler	Sözel Şiddet (n=100) Sayı (%)	Fiziksel Şiddet (n=10) Sayı (%)	Cinsel Şiddet (n=17) Sayı (%)
İşyeri Üzerindeki Etkileri			
Çalışma veriminde azalma	83 (83,0)	10 (100)	5 (29,4)
Mesleği bırakma düşüncesi	59 (59,0)	7 (70,0)	4 (23,5)
Aile ve Sosyal Yaşama Etkileri			
Sosyal yaşam ve ilişkilerde bozulma	56 (56,0)	8 (80,0)	4 (23,5)
Aile yaşamına zarar verme	37 (37,0)	4 (40,0)	2 (11,8)
Fiziksel Etkiler			
Fiziksel sağlıkta bozulma	25 (25,0)	6 (60,0)	4 (23,5)
Baş ağrısı	39 (39,0)	6 (60,0)	4 (23,5)
Mide Ağrısı	14 (14,0)	2 (20,0)	0 (0,0)
Yorgunluk	31 (31,0)	7 (70,0)	4 (23,5)
Uykusuzluk	15 (15,0)	4 (40,0)	3 (17,6)
Fiziksel rahatsızlık yaşamama	41 (41,0)	2 (20,0)	11 (64,7)
Diğer reaksiyonlar ^a	21 (21,0)	3 (30,0)	1 (5,9)
Ruhsal Etkiler			
Ruh sağlığında bozulma	70 (70,0)	9 (90,0)	6 (35,3)
Kızgınlık	88 (88,0)	9 (90,0)	7 (41,2)
Depresyon	18 (18,0)	2 (20,0)	0 (0,0)
Korku	32 (32,0)	8 (80,0)	3 (17,6)
Yardımsız kalma	29 (29,0)	7 (70,0)	3 (17,6)
Diğer reaksiyonlar ^b	28 (28,0)	0 (0,0)	7 (41,2)

^aDiğer reaksiyonlar arasında baş dönmesi, bulantı ya da kusma, fazla uyuma vb. yer almaktadır.

^bDiğer reaksiyonlar arasında suçluluk duyma, eziklik hissetme, hiçbir şey hissetmeme vb. yer almaktadır.

Tablo 4. Hemşirelerin uğradıkları sözel, fiziksel ve cinsel şiddet kaynakları (n=93)

<i>Şiddet Türleri ve Kaynakları</i>	<i>Diğer Hemşireler Sayı (%)</i>	<i>Hekimler Sayı (%)</i>	<i>Diğer Hastane Personeli Sayı (%)</i>	<i>Hastalar Sayı (%)</i>	<i>Hasta Yakınları Sayı (%)</i>	<i>Genel Sayı (%)</i>
A. Sözel Şiddet	72 (77,4)	68 (73,1)	40 (43,0)	72(77,4)	74 (79,6)	89 (95,7)
Size bağınlması	55 (59,1)	52 (55,9)	29 (31,2)	70 (75,3)	67 (72,0)	81 (87,1)
Size küfredilmesi	12 (12,9)	14 (15,1)	8 (8,6)	32 (34,4)	29 (31,2)	43 (46,2)
Küçük düşürülmeniz veya aşağılanmanız	44 (47,3)	38 (40,9)	17 (18,3)	36 (38,7)	39 (41,9)	64 (68,8)
Size uygunsuz bir şekilde kötü/kaba/düşmanca davranılması	52 (55,9)	40 (43,0)	29 (31,2)	51 (54,8)	55 (59,1)	74 (79,6)
Hakkınızda kötü niyetli dedikodular yayılması	47 (50,5)	22 (23,7)	17 (18,3)	19 (20,4)	18 (19,4)	52 (55,9)
B. Fiziksel Şiddet	3 (3,2)	1 (1,1)	1 (1,1)	9 (9,7)	6 (6,5)	15 (16,1)
Fiziksel zarar verilmeye tehdit etme	2 (2,2)	0 (0,0)	0 (0,0)	5 (5,4)	4 (4,3)	8 (8,6)
Fiziksel olarak zarar verilme	2 (2,2)	1 (1,1)	1 (1,1)	9 (9,7)	6 (6,5)	14 (15,1)
C. Cinsel Şiddet	6 (6,5)	21 (22,6)	7 (7,5)	6 (6,5)	3 (3,2)	25 (26,9)
İstenilmeyen cinsellikle ilgili şakalar, fıkralar, sorular ya da sözler	6 (6,5)	13 (14,0)	2 (2,2)	6 (6,5)	1 (1,1)	18 (19,4)
İmalı şekilde (davet edici) yapılan kaş, göz, el ve yüz hareketleri	1 (1,1)	11 (11,8)	4 (4,3)	5 (5,4)	1 (1,1)	16 (17,2)
İstenilmeyen dışarı çıkma teklifleri	1 (1,1)	7 (7,5)	2 (2,2)	3 (3,2)	2 (2,2)	11 (11,8)
İstenilmeyen mesajlar, telefonla aramalar	1 (1,1)	4 (4,3)	0 (0,0)	3 (3,2)	1 (1,1)	7 (7,5)
Bir kişinin vücudunun herhangi bölgesini cinsel yönden manalı bir şekilde teşhir etmesi	1 (1,1)	2 (2,2)	0 (0,0)	4 (4,3)	0 (0,0)	6 (6,5)
Vücudunuza herhangi bir kişinin elle temas etmesi, dokunması	1 (1,1)	8 (8,6)	1 (1,1)	2 (2,2)	0 (0,0)	10 (10,8)

ise davranışı görmezden gelmek ve olayı sorumlu kişilere rapor etmek olduğu belirlenmiştir. Üç şiddet türü arasında, fiziksel şiddete maruz kalanların olayı sorumlu kişi ya da idarecilere daha fazla rapor ettiği bulunmuştur.

Çalışmaya katılan hemşirelerin %95,7'sinin sözel şiddete, %16,1'inin fiziksel şiddete ve %26,9'unun cinsel şiddete en az bir kez maruz kaldığı tespit edilmiştir. Hemşirelerin %79,6'sının hasta yakınlarından, %77,4'ünün kendi meslektaşlarından ve hastalardan, %73,1'inin ise hekimlerden sözel şiddet gördüğü belirlenmiştir (Tablo 4). Hemşirelerin en çok karşılaştıkları sözel şiddet eylemlerinin bağırlama ve kötü/kaba/düşmanca davranılma olduğu bulunmuştur. Hemşirelerin %22,6'sına cinsel şiddetin hekimlerden, %9,7'sine fiziksel şiddetin hastalardan ve %6,5'ine hasta yakınlarından uygulandığı saptanmıştır. Hekimlerin, hemşirelere en çok uyguladığı cinsel şiddet eylemleri cinsellikle ilgili şakalar, fıkralar, sorular ya da sözler (%14,0), imalı şekilde yapılan kaş, göz, el ve yüz hareketleri (%11,8) ve vücuda herhangi bir kişinin elle temas etmesi, dokunmasıdır (%8,6).

Sözel şiddete maruz kalan hemşirelerin %92,1'i, fiziksel şiddete maruz kalanların %93,3'ü ve cinsel şiddete maruz kalanların %68,0'ı şiddet sonucunda en çok kızgınlık

yaşadıklarını belirtmiştir (Tablo 5). Şiddetin hemşireler üzerindeki en fazla karşılaşılan diğer etkileri ise iş yeri üzerinde çalışma veriminde azalma, aile ve sosyal yaşam üzerinde sosyal yaşam ve ilişkilerde bozulma, fiziksel sağlık üzerinde baş ağrısıdır.

Sözel şiddet ile karşılaşan hemşirelerin %89,9'u, fiziksel şiddet ile karşılaşanların %93,3'ü ve cinsel şiddet ile karşılaşanların %80,0'ı karşılaştıkları şiddet ile başa çıkmak için hiçbir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Sözel, fiziksel ve cinsel şiddet ile baş etmeye çalışan hemşirelerin başvurdukları yöntemlerin ise kişinin o davranışı yapmasını engellemeye çalışmak (%46,1 sözel şiddet, %53,3 fiziksel şiddet ve %72,0 cinsel şiddet) ya da olayı sorumlu kişilere rapor etmek (%67,4 sözel şiddet, %86,7 fiziksel şiddet ve %32,0 cinsel şiddet) olduğu belirlenmiştir. Fiziksel şiddete maruz kalan hemşirelerin, sözel ve cinsel şiddete maruz kalanlara oranla başa çıkma yöntemlerine daha fazla başvurduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6'da sözel fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan diğer hastane personelinin maruz kaldığı şiddetin türü, kaynakları ve şiddet eylemleri verilmiştir. Yapılan incelemelere göre araştırmaya katılan diğer hastane personelinin,

Tablo 5. Hemşirelerin maruz kaldıkları şiddet türlerinin olumsuz etkileri

<i>Olumsuz Etkiler</i>	<i>Sözel Şiddet (n=89) Sayı (%)</i>	<i>Fiziksel Şiddet (n=15) Sayı (%)</i>	<i>Cinsel Şiddet (n=25) Sayı (%)</i>
İşyeri Üzerindeki Etkileri			
Çalışma veriminde azalma	70 (78,7)	9 (60,0)	10 (40,0)
Mesleği bırakma düşüncesi	48 (53,9)	7 (46,7)	5 (20,0)
Aile ve Sosyal Yaşama Etkileri			
Sosyal yaşam ve ilişkilerde bozulma	42 (47,2)	4 (26,7)	4 (16,0)
Aile yaşamına zarar verme	37 (41,6)	5 (33,3)	3 (12,0)
Fiziksel Etkiler			
Fiziksel sağlıkta bozulma	29 (32,6)	8 (43,3)	5 (20,0)
Baş ağrısı	53 (59,6)	7 (46,7)	10 (40,0)
Mide Ağrısı	16 (18,0)	3 (20,0)	5 (20,0)
Yorgunluk	30 (33,7)	8 (53,3)	4 (16,0)
Uykusuzluk	26 (29,2)	5 (33,3)	4 (16,0)
Fiziksel rahatsızlık yaşamama	24 (27,0)	4 (26,7)	13 (52,0)
Diğer reaksiyonlar ^a	14 (16,6)	2 (13,3)	7 (28,0)
Ruhsal Etkiler			
Ruh sağlığında bozulma	62 (69,7)	8 (43,3)	11 (44,0)
Kızgınlık	82 (92,1)	14 (93,3)	17 (68,0)
Depresyon	16 (18,0)	2 (13,3)	2 (8,0)
Korku	17 (19,1)	5 (33,3)	8 (32,0)
Yardımsız kalma	20 (22,5)	2 (13,3)	1 (4,0)
Diğer reaksiyonlar ^b	28 (31,8)	4 (26,7)	12 (48,0)

^a Diğer reaksiyonlar arasında baş dönmesi, mide bulantısı ya da kusma, huzursuzluk, stres ve alışılmıştan fazla uyuma vb. yer almaktadır.

^b Diğer reaksiyonlar arasında eziklik, kendini suçlama, şaşkınlık, intikam duyma, nefret ve öfke, tedirginlik ve hiçbir şey hissetmeme vb. yer almaktadır.

Tablo 6. Diğer Hastane personelinin uğradıkları sözel, fiziksel ve cinsel şiddet kaynakları (n=150)

<i>Şiddet Türleri ve Kaynakları</i>	<i>Diğer Hastane</i>					
	<i>Personeli Sayı (%)</i>	<i>Hekimler Sayı (%)</i>	<i>Hemşireler Sayı (%)</i>	<i>Hastalar Sayı (%)</i>	<i>Hasta Yakınları Sayı (%)</i>	<i>Genel Sayı (%)</i>
A. Sözel Şiddet	51 (34,0)	76 (50,7)	41 (27,3)	90 (60,0)	80 (53,3)	121 (80,7)
Size bağırılması	33 (22,0)	56 (37,3)	30 (20,0)	78 (52,0)	70 (46,7)	104 (69,3)
Size küfredilmesi	7 (4,7)	15 (10,0)	4 (2,7)	38 (25,3)	30 (20,0)	47 (31,3)
Küçük düşürülmeniz veya aşağılanmanız	22 (14,7)	46 (30,7)	23 (15,3)	38 (25,3)	30 (20,0)	76 (50,7)
Size uygunsuz bir şekilde kötü/kaba/düşmanca davranılması	40 (26,7)	52 (34,7)	30 (20,0)	60 (40,0)	51 (34,0)	94 (62,7)
Hakkınızda kötü niyetli dedikodular yayılması	18 (12,0)	19 (12,7)	10 (6,7)	17 (11,3)	19 (12,7)	47 (31,3)
B. Fiziksel Şiddet	1 (0,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	6 (4,0)	6 (4,0)	7 (4,7)
Fiziksel zarar verilmeye tehdit etme	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	3 (2,0)	3 (2,0)	3 (2,0)
Fiziksel olarak zarar verilme	1 (0,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	6 (4,0)	6 (4,0)	7 (4,7)
C. Cinsel Şiddet	7 (4,7)	12 (8,0)	0 (0,0)	7 (4,7)	5 (3,3)	15 (10,0)
İstenilmeyen cinsellikle ilgili şakalar, fıkralar, sorular ya da sözler	5 (3,3)	9 (6,0)	0 (0,0)	1 (0,7)	2 (1,3)	10 (6,7)
İmalı şekilde (davet edici) yapılan kaş, göz, el ve yüz hareketleri	5 (3,3)	5 (3,3)	0 (0,0)	2 (1,3)	3 (2,0)	9 (6,0)
İstenilmeyen dışarı çıkma teklifleri	6 (4,0)	9 (6,0)	0 (0,0)	5 (3,3)	3 (2,0)	11 (7,3)
İstenilmeyen mesajlar, telefonla aramalar	4 (2,7)	4 (2,7)	0 (0,0)	1 (0,7)	0 (0,0)	6 (4,0)
Bir kişinin vücudunun herhangi bölgesini cinsel yönden manalı bir şekilde teşhir etmesi	1 (0,7)	1 (0,7)	0 (0,0)	1 (0,7)	0 (0,0)	2 (1,3)
Vücudunuza herhangi bir kişinin elle temas etmesi, dokunması	1 (0,7)	2 (1,3)	0 (0,0)	1 (0,7)	0 (0,0)	3 (2,0)

%80,7'sinin sözel şiddete, %4,7'sinin fiziksel şiddete ve %10'unun cinsel şiddete en az bir kez beş şiddet kaynağının biri tarafından maruz kaldığı belirlenmiştir. Diğer hastane personelinin %60'ünün hastalardan, %53,3'ünün hasta yakınlarından ve %50'sinin hekimlerden sözel şiddete; %4'ünün hastalar ve %4'ünün hasta yakınlarından fiziksel şiddete; %8'inin ise hekimlerden cinsel şiddete maruz kaldığı saptanmıştır.

Diğer hastane personeline yönelik sözel, fiziksel ve cinsel şiddetin iş yeri üzerindeki en çok karşılaşılan etkisi çalışma veriminde azalma (sırasıyla %75,2, %85,7 ve %33,3), aile ve sosyal yaşam üzerindeki etkisi sosyal yaşam ve ilişkilerde bozulma (sırasıyla %48,8, %57,1 ve %33,3), fiziksel sağlık üzerindeki etkisi baş ağrısı (sırasıyla %46,3, %71,4 ve %20,0) ve ruhsal sağlık üzerindeki etkisi kızgınlıktır (sırasıyla %84,3, %85,7 ve %86,7). Mesleği bırakma düşüncesinin, diğer şiddet türlerine kıyasla fiziksel şiddete maruz kalan diğer hastane personeline daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo 7).

Sözel şiddete maruz kalan diğer hastane personelinin %91,7'si, fiziksel şiddete maruz kalanların %85,7'si ve cinsel şiddete maruz kalanların %93,3'ü şiddetle başa çıkmak için hiçbir şey yapmamayı tercih ettiği belirlenmiştir. Ayrıca fiziksel şiddete maruz kalan diğer hastane personelinin tamamı olayı sorumlu kişi ya da idarecilere rapor ettiğini belirtmiştir. Diğer hastane personelinin en çok başvurduğu diğer yöntemlerin arasında aynı şekilde karşılık verme ve kişinin o davranışı yapmasını engelleme olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Son zamanlarda sağlık çalışanlarına şiddetin önlenmesine yönelik yoğun çabalar sarf edilmesine rağmen şiddet olayları artarak devam etmektedir (5). Hekim, hemşire ve diğer hastane personeline en fazla şiddetin hasta ve hasta yakınlarından uygulandığı bilinmektedir (7,15). Hasta ve hasta yakınları kadar sağlık çalışanlarının birbirlerine uyguladıkları şiddet oranlarının da yüksek olduğu yürütülen çalışmalarda belirlenmiştir (7,8).

Bu çalışmada hekimlerin %96,2'sinin çalışma hayatı boyunca en az bir kez sözel şiddete maruz kaldığı ve sözel şiddet uygulayanların hastalar, diğer hekimler ve hasta yakınları olduğu saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada, hekimlerin %96,8'nin en az bir kez sözel şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (16). Türkiye'de sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti değerlendirmek amacıyla yapılmış en kapsamlı çalışmada, çalışmaya katılan 3377 hekimin

Tablo 7. Diğer hastane personelinin maruz kaldıkları şiddet türlerinin olumsuz etkileri

<i>Olumsuz Etkiler</i>	<i>Sözel Şiddet (n=121) Sayı (%)</i>	<i>Fiziksel Şiddet (n=7) Sayı (%)</i>	<i>Cinsel Şiddet (n=15) Sayı (%)</i>
İşyeri Üzerindeki Etkileri			
Çalışma veriminde azalma	91 (75,2)	6 (85,7)	5 (33,3)
Mesleği bırakma düşüncesi	41 (33,9)	5 (71,4)	3 (20,0)
Aile ve Sosyal Yaşama Etkileri			
Sosyal yaşam ve ilişkilerde bozulma	59 (48,8)	4 (57,1)	5 (33,3)
Aile yaşamına zarar verme	42 (34,7)	4 (57,1)	3 (20,0)
Fiziksel Etkiler			
Fiziksel sağlıkta bozulma	36 (29,8)	3 (42,9)	4 (26,7)
Baş ağrısı	56 (46,3)	5 (71,4)	3 (20,0)
Mide Ağrısı	18 (14,9)	4 (57,1)	2 (13,3)
Yorgunluk	29 (24,0)	5 (71,4)	0 (0,0)
Uykusuzluk	16 (13,2)	3 (42,9)	0 (0,0)
Fiziksel rahatsızlık yaşamama	44 (36,4)	1 (14,3)	7 (46,7)
Diğer reaksiyonlar ^a	18 (14,9)	2 (28,6)	2 (13,3)
Ruhsal Etkiler			
Ruh sağlığında bozulma	68 (56,2)	5 (71,4)	7 (46,7)
Kızgınlık	102 (84,3)	6 (85,7)	13 (86,7)
Depresyon	15 (12,4)	2 (28,6)	2 (13,3)
Korku	15 (12,4)	2 (28,6)	5 (33,3)
Yardımsız kalma	26 (21,5)	2 (28,6)	2 (13,3)
Diğer reaksiyonlar ^b	29 (24,0)	0 (0,0)	1 (6,7)

^a Diğer reaksiyonlar arasında baş dönmesi, mide bulantısı, alışılmıştan fazla uyuma, iç huzursuzluk, yapılan işten soğuma vb. yer almaktadır.

^b Diğer reaksiyonlar arasında ezilik, kendini suçlama, üzüntü, nefret, moral bozukluğu vb. yer almaktadır.

%56,9'unun son bir yılda sözel şiddete maruz kaldığı bulunmuştur (9). Hekimlere uygulanan sözel şiddetin kaynakları arasında en başta hastalar olmak üzere, hasta yakınları ve diğer hekimle gelmektedir (17,18). Bu çalışmada hastaların en çok hekimlere sözel şiddet uyguladığı belirlenmiş olup literatürden elde edilen sonuçlarla benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Hekimlere yönelik fiziksel şiddeti değerlendiren çalışmalarda hekimlerin %8,4-%34,9'unun fiziksel şiddete maruz kaldığı saptanmıştır. Çalışmalarda fiziksel şiddet uygulayıcılarının çoğunluğunu ise bu çalışmada da olduğu gibi hasta ve hasta yakınlarının oluşturduğu tespit edilmiştir (16,18,19). Hekimlere en çok cinsel şiddet uygulayanların kendi meslektaşları olduğu yürütülen çalışmalar ve bu çalışmanın sonucunda belirlenmiştir (20). Hekimlere yönelik uygulanan sözel, fiziksel ve cinsel şiddeti değerlendiren çalışmaların sonuçlarıyla bu çalışmanın sonuçlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Yapılan sistematik bir derleme çalışmasında hemşirelerin sözel şiddete maruz kalma oranının %59-%98,5, fiziksel şiddete maruz kalma oranının %2,1-%52,5 aralığında olduğu tespit edilmiştir (21). Başka bir çalışmada hemşirelerin %91,1'inin sözel şiddete, yaklaşık %33,0'inin fiziksel şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (14). Hemşirelere sözel ve fiziksel şiddet uygulayıcılarının çoğunlukla hasta, hasta yakınları, kendi meslektaşları ve hekimlerin olduğu hem literatür incelemesi hem de bu çalışma sonuçları ile tespit edilmiştir (14,22). Yapılmış çalışmalarda hemşirelerin sağlık çalışanları arasında şiddete en fazla maruz kalan grup olduğu bulunmuştur (11,23). Bu çalışmada da hekim, hemşire ve diğer hastane personel arasında sözel, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma oranları incelendiğinde en riskli grubun hemşireler olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada yer alan meslek grupları arasında hemşirelerin %26,9'u ile cinsel şiddete en çok maruz kalan grup olduğu ve cinsel şiddetin çoğunlukla hekimler tarafından uygulandığı belirlenmiştir. Yapılan bir çalışmada hemşirelerin %37,1'inin cinsel şiddete maruz kaldığı, hemşirelere cinsel şiddet uygulayanların çoğunluğunun ise hekimler olduğu tespit edilmiştir (13). Bir başka çalışmada da hemşirelerin %73'üne cinsel şiddet uygulandığı ve yine cinsel şiddet uygulayanların çoğunluğunun hekimler olduğu bulunmuştur (24).

Hemşirelerin sağlık çalışanları arasında sözel, fiziksel ve cinsel şiddete en çok maruz kalan grup olmasının nedenleri; çalıştıkları kurumda yeterli sayıda hemşirenin bulunmaması, hastaların bekleme sürelerinin uzun olması, stresli bir iş çevresinde çalışıyor olmaları, sağlık kuruluşlarında en baskın grup olan hekimlerle, diğer sağlık çalışanlarına kıyasla daha yakın çalışıyor olmaları, yoğun çalışma temposu, güvenlik önlemlerinin yetersizliği, hemşirelerin çoğunluğunun bayan olması ve erkek egemen bir toplumda yer alması ve basında yapılan yanlış haberler olarak görülmektedir (13,25,26).

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre hekim ve hemşirelerle kıyaslandığında diğer hastane personelinin sözel, fiziksel ve cinsel şiddetle daha az karşılaştığı bulunmuştur. Yapılmış çalışmalarda diğer hastane personeline, sözel şiddetin %18-%70,2, fiziksel şiddetin %4-%59,6 ve cinsel şiddetin %3-%8,8 aralığında gerçekleştiği bulunmuştur. Üç şiddet türünü de uygulayanların çoğunluğunun hasta ve hasta yakınlarının olduğu, bunlara ek olarak cinsel şiddet uygulayıcılarının arasında hekimlerin de bulunduğu tespit edilmiş olup bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (22,27,28).

Bu çalışmada, şiddetin sağlık çalışanları üzerindeki etkisi de değerlendirilmiş olup üç meslek grubunda da benzer

sonuçlar bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının şiddetle karşılaşmaları sonucunda; aile ve sosyal yaşamda bozulmalar, yaşam kalitesinin düşmesi, öfke, korku, kızgınlık, depresyon, baş ağrısı, mesleği bırakma düşüncesi, psikolojik ya da fiziksel sağlıkta bozulma ve çalışma veriminde azalmalar meydana gelmektedir ve bu bulgular literatür ile de benzerlik göstermektedir (19,20,26,29,30). Şiddetin sağlık çalışanları üzerindeki ciddi etkisine rağmen sağlık çalışanlarının özellikle sözel ve cinsel şiddet karşısında genellikle hiçbir şey yapmamayı ya da davranışı görmezden geldikleri hem bu çalışma hem de diğer çalışma sonuçlarında belirlenmiştir (13,14,17,21). Sağlık çalışanlarının maruz kaldıkları şiddet karşısında herhangi bir şey yapmamasının nedenleri; şiddet ile sürekli karşılaşılması, sağlık kurumunda çalışanlar tarafından uygulanan şiddette eğer şiddeti uygulayan üst kademedeki biriye şiddetin sürekli hale gelmemesi ya da psikolojik baskıya dönüşmemesi, hasta ve hasta yakınları tarafından uygulanan şiddette korkudan ya da daha olumsuz şeylerin gerçekleşebileceği ihtimalinden olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve öneriler

sağlık kurumlarında toplum ve insan sağlığı için önemli görevler üstlenmiş olan sağlık çalışanları, günün her saatinde sağlık problemleri yaşayan bireylerin sorunlarını çözmek için hizmet sunmaktadır. Sundukları hizmet sırasında ya da daha başka durumlarda, hasta ve hasta yakınlarından şiddet gören sağlık çalışanları şiddetle baş etmek zorunda kalmakta ya da baş edemediği için ciddi sorunlar yaşamaktadır. Sağlık çalışanlarına şiddet uygulayanlar, sadece hasta ve hasta yakınlarıyla sınırlı kalmamakta aynı zamanda kendi meslektaşları ve diğer sağlık çalışanları da bu istenmeyen durum içerisinde bulunmaktadır. Hekimler sözel ve cinsel şiddet uygulamada diğer hekimler, hemşireler ve diğer hastane personeli için hasta ve hasta yakınları kadar ciddi tehdit oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ve diğer bazı çalışmaların sonuçlarına göre, şiddet konusunda alınan önlemlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Şiddet daha meydana gelmeden şiddete kalkışmaya çalışacakların caydırılacağı önlemlerin alınması gerekmektedir. Sağlık kurumunun içerisinde güvenlik önlemlerinin artırılması caydırıcılık açısından önemli görülmektedir. Sağlık çalışanlarının birbirlerine uyguladıkları sözel, fiziksel ve cinsel şiddetin hasta ve hasta yakınları tarafından uygulanan şiddet kadar ciddi olduğu ve üzerinde önemle durulması gerektiği bu çalışmanın sonuçlarıyla desteklenmektedir. Şiddete neden olan tarafların dinlenerek çözüm yollarının üretilmesi şiddet sorununun ortadan kaldırılması için önemlidir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda şiddet uygulayıcıları üzerinde araştırmalar yapılarak sağlık çalışanlarına şiddetin nedenlerinin net bir şekilde ortaya çıkarılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Kızmaz Z. Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2006;16:247-67.
- Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization; 2002.
- OSHA. *Guidelines for Preventing Workplace Violence for Healthcare and Social Service Workers*. Occupational Safety and Health Administration: U.S. Department of Labor; 2016.
- Elliott PP. Violence in health care. What nurse managers need to know. *Nurs Manage* 1997;28:38-41.
- Cooper CL, Swanson N. *Workplace Violence in the Health Sector: State of the Art*. International Council of Nurses; 2002.
- Saines J. Violence and Aggression in A&E: Recommendations for Action. *Accid Emerg Nurs* 1999;7:8-12. [CrossRef]
- Arnetz JE, Aranyos D, Ager J, Upfal MJ. Worker-on-Worker Violence Among Hospital Employees. *Int J Occup Environ Health* 2011;17:328-35. [CrossRef]
- Hesketh KL, Duncan SM, Estabrooks CA, Reimer A, Giovannetti P, Hyndman K, et al. Workplace Violence in Alberta and British Columbia Hospitals. *Health Policy* 2003;63:311-21. [CrossRef]
- Pinar T, Acikel C, Pinar G, Karabulut E, Saygun M, Bariskin E, et al. Workplace Violence in the Health Sector in Turkey: A National Study. *J Interpers Violence* 2015;32:1-21. [CrossRef]
- Caldwell MF. Incidence of PTSD Among Staff Victims of Patient Violence. *Psychiatr Serv* 1992;43:838-9. [CrossRef]
- Çamcı O, Kutlu Y. Kocaeli'nde Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşyeri Şiddetinin Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2011;2:9-16.
- Kaya Z, Şahin M, Akbaşlı S, Taşdemir Ş, Altın M, Yağcı M, et al. *Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Eğitim Kitabevi, 2013: 25-6.
- Çelik Y, Çelik SŞ. Sexual Harassment Against Nurses in Turkey. *J Nurs Scholarsh* 2007;39:200-6. [CrossRef]
- Çelik SŞ, Celik Y, Ağırbaş İ, Uğurluoğlu Ö. Verbal and Physical Abuse Against Nurses in Turkey. *Int Nurs Rev* 2007;54:359-66. [CrossRef]
- Hegney D, Eley R, Plank A, Buikstra E, Parker V. Workplace Violence in Queensland, Australia: The Results of A Comparative Study. *Int J Nurs Pract* 2006;12:220-31. [CrossRef]
- Baykan Z, Öktem İS, Çetinkaya F, Naçar M. Physician Exposure to Violence: A Study Performed in Turkey. *Int J Occup Saf Ergon* 2015;21:291-7. [CrossRef]
- İlhan MN, Özkan S, Kurtcebe ZÖ, Aksakal F. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Araştırma Görevlileri ve İntörn Doktorlarda Şiddete Maruziyet ve Şiddetle İlişkili Etmenler. *Toplum Hekimliği Bülteni* 2009;28:15-23.
- Aydın B, Kartal M, Midik O, Buyukakkus A. Violence Against General Practitioners in Turkey. *J Interpers Violence* 2009;24:1980-95. [CrossRef]
- Carmi-Iluz T, Peleg R, Freud T, Shvartzman P. Verbal and Physical Violence Towards Hospital-and Community-Based Physicians in The Negev: An Observational Study. *BMC Health Serv Res* 2005;5:1-6. [CrossRef]
- Acik Y, Deveci SE, Gunes G, Gulbayrak C, Dabak S, Saka G, et al. Experience of Workplace Violence During Medical Speciality Training in Turkey. *Occup Med* 2008;58:361-6. [CrossRef]
- Özcan NK, Bilgin H. Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Sistematik Derleme. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 2011;31:1442-56. [CrossRef]
- Fujita S, Ito S, Seto K, Kitazawa T, Matsumoto K, Hasegawa T. Risk Factors of Workplace Violence at Hospitals in Japan. *J Hosp Med* 2012;7:79-84. [CrossRef]
- Pompeii LA, Schoenfisch AL, Lipscomb HJ, Dement J, Smith C, Upadhyaya M. Physical Assault, Physical Threat, and Verbal Abuse Perpetrated Against Hospital Workers By Patients or Visitors in Six US Hospitals. *Am J Ind Med* 2015;58:1194-204. [CrossRef]
- Kisa A, Dziegielewska SF, Ates M. Sexual Harassment and Its Consequences: A Study within Turkish Hospitals. *Journal of Health & Social Policy* 2002;15:77-94. [CrossRef]
- Kahriman İ. Hemşirelerin Sözel ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireleri Derneği* 2014;5:77-83. [CrossRef]
- Taş F, Çevik Ü. Konya İlindeki Pediatri Hemşirelerinin Şiddete Maruz Kalma Durumları. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences* 2006;9:62-8.
- Atik D. Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Devlet Hastanesi Örneğinde İncelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy* 2013;8:1-15. [CrossRef]
- Sağlık-Sen. *Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası; 2013.
- Phillips JP. Workplace Violence Against Health Care Workers in the United States. *N Engl J Med* 2016;374:1661-9. [CrossRef]
- Akca N, Yılmaz A, Işık O. Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet: Özel Bir Tıp Merkezi Örneği. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2014;13:1-11.